

Timisoara forever

Istorii de familie

Peter Freund, profesor emeritus la Universitatea din Chicago, fizician de renume, descinde dintr-o cunoscuta familie timisoreana, cu stramosi de la inceputul secolului al XIX-lea, care se odihnesc in cimitirul evreiesc de pe Calea Lipovei. Plecat in 1959 din Romania, a obtinut doctoratul in fizica teoretica la Universitatea din Viena, iar din 1965 activeaza la Universitatea din Chicago. Alaturi de munca de cercetare si de publicatii de specialitate, a publicat in ultimii ani nuvele, povestiri si eseuri.

Interviul, realizat in martie 2007 de Smaranda Vultur, conferentiera la Universitatea de Vest Timisoara, a fost publicat in noiembrie 2008 in revista *Orizont*.

Numele meu este Peter Georg Oliver Freund, numele complet. Ambele familii, și dinspre mamă și dinspre tată sunt timisorene. Familia tatălui se numea Freund și dacă mergeți în cimitirul evreiesc, atunci vedeți că sunt [cu numele] Freund de la începutul secolului al XIX-lea. De fapt sunt strămoși ai tatălui meu, bunicul bunicului sau tatăl bunicului, nu știu.

Primul Freund sosit la Timișoara a descris într-un manuscris - era pe pergament cu o caligrafie minunată ! - cum a venit el ; cred că a venit din Bucovina. Și a descris toate aventurile sale pentru că au venit bandiții *betyár*, bandiții maghiari, erau grupe de haiduci, haiducii maghiari. Dar a venit armata austriacă, i-a prins și i-au dat înapoi mărfurile și cu ele a sosit la Timișoara și s-a stabilit aici.

Noi locuiam pe Corso - nu știu dacă cunoașteți clădirea Färber, palatul Färber, între clădirea unde este Rectoratul Politehnicii, cu Lloyd-

ul, și clădirea unde este jos Librăria Eminescu. Familia Färber avea fabrica de lacuri și noi locuiam în palatul acela. Acolo aveam radiatoare ca acestea din biroul dv., dar comuniștii au declarat încălzirea centrală un obicei burghez și au sistat-o. Aveam ceea ce se numea o "canadiană" în cameră și ne încălzeam cu ea. În ultima zi înainte de plecarea noastră ardea un foc fierbinte în canadiana și taică-meu a citit manuscrisul pe pergament pentru ultima dată și a zis: "În foc cu el! Nu-l las aici!"

Nu era voie să-l scoată din țară?

Nu, manuscris și nimic scris nu se putea scoate.

Asta a fost în noiembrie '59? Ce se putea totuși scoate?

Se puteau scoate haine, lenjerie, ceva pentru pat, dar nimic din metal. Nici măcar un aparat electric, nimic.

Și acest manuscris se întindea pe cât timp?

Era alcătuit din amintirile sale, era mare ca masa asta, cu un scris normal; deci ar putea să fi fost cam 30 de pagini.

Și a menționat aici?

Sosirea lui! Nu cred că era căsătorit, era singur și a venit aici. Și aici sunt înmormântați toți din neamul Freund, în cimitirul de aici. Este acolo și bunicul meu patern cu ambele sale soții. Prima soție care a murit dintr-un chiuretaj, se numea Etelka Ausländer. Ea a murit când taică-meu avea șase ani. Bunicul meu era un angrosist de grâu și era consilier municipal. Fratele său, Maxi, locuia lângă... știți unde este Sinagoga din Fabric? Dacă mergeți pe cealaltă parte a liniei de tramvai erau niște case și într- una din casele alea locuia el. Locuia acolo și domnul Polák, în prima vilă pe care-am văzut-o vreodată unde puteai să suni la sonerie și dinăuntru ți răspundea. Ceva modern pe-atunci la Timișoara!

(...) Noi eram copii și n-am știut niciodată că Jozsa, a doua soție a bunicului, nu e adevărata noastră bunică. Când am avut 13 ani, avea ea o fată în casă, o șvăboaică de la Lenauheim, Rezi o chema și ea m-a dus la o fotografie pe perete: "Asta-i adevărata ta bunică! Asta nu-i bunica ta!" Dar noi o adorăm pe Jozsa. Nu era nici pe departe așa de frumoasă ca adevărata mea bunică. Era o femeie mică și grăsuță... era bună, era bună cu copiii. (....)

Și apoi bunica a avut un fiu, Emeric (Imre) Freund. Ați auzit de clubul Ilsa? Apaca îi spuneau toți; acum au o pagină de net și este mult despre el acolo. El era un jucător de polo celebru și a devenit antrenor de înot. A ajuns chiar antrenorul echipei naționale a României, dar el nu avea

voie să călătorească cu echipa pe timpul comuniștilor. Pînă la urmă a ieșit și el din țară cu fiul și cu soția sa iar băiatul lui a devenit căpitanul chipei vest- germane de polo și a câștigat bronzul la Olimpiada din Los Angeles. (...)

Partea cealaltă a familiei era la Lugoj. Era... bunica, Helena, născută Beck, venită din Banatul Unguresc, de lângă Seghedin, un orașel care se cheamă Kistelek. Bunicul meu, David Spitzer era timișorean și se cunoștea cu celălalt bunic, Armin Freund. De fapt au copilărit împreună. Și cred că a fost o căsătorie aranjată; nu cred că s-au iubit prea mult David cu bunica mea, Helena. Bunica întotdeauna l-a vorbit de rău pe soțul ei. Când s-au mutat la Lugoj, au deschis un magazin de textile care a devenit cel mai mare din Lugoj. Nu le mergea prea bine la început, dar bunica era o femeie de afaceri înnăscută. Într-un an a cumpărat două vagoane de bumbac. Și în anul acela a inundat Mississippi-ul și când s-a livrat bumbacul, deodată prețul se dublase. Așa a făcut o avere mare. Avea un palat la Lisabona cu treizeci și șapte de camere. Am întrebat-o odată, cum a făcut averea. Mi-a spus: am făcut averea cu tranzacția asta cu bumbacul. După aceea totul a fost trivial, plictisitor, banii continuau să vină, veneau banii, dar asta a fost marea oportunitate. (...)

Bunica mea avea doi fii, Filip și Pavel și o fiică Rozalia, maică-mea. Își iubea fiii, o ura pe maică-mea! Ea era o mamă de băieți, nu de fete. Bunicul meu însă o adora pe mama. Era exact ceea ce doctorul Freud ar spune că se întâmplă în familia Freund!

Și, iată ce face: ea vroia să rămînă cu fiul ei, Pavel. Filip era mai întreprinzător, Pavel era un

"mameluc" care făcea tot ce zicea mămica să facă. Și bunica stă cu el și îl ajută cu magazinul. Atunci începe războiul și povestea cu Transnistria. Când vin să-l deporteze pe Pavel - Filip era deja în Portugalia - bunica nu era acasă și normal era să dea un bacșiș ca să nu-l deporteze. Pavel a vrut să arate că și el știe să facă o afacere. Ăla vroia, să zicem, două mii de lei și el a vrut să dea numai o mie de lei și l-a deportat și a fost în Transnistria. Pe bunica au dat-o afară; avea o casă acolo unde este acum sediul partidului ex-comunist, PSD. Este casa bunicilor mei și le aparține, adică le aparținea. Și magazinul era în piața aceea mare care se cheamă acum Iosif Constantin Drăgan.

Unde a fost deportat unchiul dvs. Pavel în Transnistria, știți?

La Vapnyarka.

Bunica o ura pe mama, dar mă adora pe mine pentru că eram băiat. O adoram și eu pe bunica. Și ne duceam la Lugoj și ne rugam pentru Pavel - Pavel Spitzer îl chema- ne rugam pentru el, ne rugam să vină înapoi, erau așa de frumoase acele zile cu bunica! Și Pavel într-adevăr s-a întors după vreo doi ani (...).

Fratele bunicului era Leo Spitzer și Bertha Spitzer era sora lui. "Când ești la Leo să nu inspiri aerul", asta ni se spunea, pentru că el a avut sifilis". "Iar dacă îți dă de mîncare trebuia să spui că nu ți-e foame. Țsta era Leo Spitzer. El era contabil în magazinul bunicului. Bunica a stat cu Pavel și în '45 cînd aveam eu 9 ani, opt de fapt, că nouă împlineam în septembrie, era primul an după război cînd puteam călători și ne-am dus toți la mare la "Carmen Sylva" - care a devenit apoi "Vasile Roaită", acum se numește Eforie Sud. Ne-am dus acolo și acolo a venit fratele tatălui Imre, acela de la Ilsa - am

fotografii din călătoria aceea. El s-a căsătorit pe timpul războiului la București cu o femeie care se numea Silvia. Nu era ea o femeie prea... *comme il faut*, era însă o frumusețe rară. Când a văzut că Pavel, întors din Transnistria, este singur - era și el cu noi la Carmen Sylva - a adus o prietenă de-a ei, Marta. O femeie divorțată din București, de asemenea o frumusețe fantastică (...). Marta l-a cucerit pe unchiul meu în șapte zile și, înainte de a ne întoarce, ei s-au căsătorit la București.

Bunica era furioasă. Cum îndrăznește? ... Și ca să-l pedepsească pe Pavel, s-a decis să plece la Lisabona. În '46 a plecat, cu toate covoarele, cu totul. Pe vremea aceea era încă Regele și se putea pleca.

Bunica nu a fost cu noi la "Carmen Sylva", femeile bătrîne nu mergeau în vacanțe. Dar bunica înota în Timiș. Pe malul Timișului era strand și eu acolo am învățat să înot. Bunica a plătit. Și am înotat la Ilsa, scria în ziar cînd cîștigam la concursuri. Îmi petreceam toate vacanțele la bunica, o adoram pe bunica și știa ea să bucătărească cum nu știa nimeni. Eu visam noaptea niște mîncăruri și încerca să le prepare, după cum îi descriam eu. Si spuneam: "asta nu-i ce-am visat!" "Asta ți-am făcut, asta ai să mănînci!"

Vă amintiți ce vă gătea?

Făcea porumb... cît era de bun porumbul proaspăt! Fiert dar și fript pe foc. Atunci făcea pui cu usturoi sau pui pane sau crap sîrbesc, *răcos hal* - totuși n-am găsit niciodată în Serbia mîncarea asta, dar dacă mergeți la Budapesta orice restaurant are *răcos hal*. Este divin, doamnă! Nevastă-mea care este americană, a luat rețeta de la

bunica. Și avea un Kugelhopf, este un cozonac umplut cu ciocolată, este o rețetă după care pînă și o servitoare în America mi l-a făcut, așa de ușor de făcut este. De cîte ori mergeam la Lisabona, bunica mi-l făcea ea însăși, pentru că bucătăreasa portugheza un știa să-l facă. Și odată la masă am insistat să-mi dea rețeta. Am luat note în englește și apoi le-am tradus în ungurește și apoi le-am tradus în englește. A mers nevastă-mea în bucătărie să vadă cum îl face. Cu stafide înăuntru, ah, e minunat cozonacul ăsta! Bunica a murit la vîrsta de 95 de ani la Lisabona, în 1983. (....)

Spuneți-mi cum e crapul sârbesc.

E un pat de cartofi pe care vin roșii și ceapă. Nevastă-mea pune ardei, nu știu dacă bunica pune ardei. Vine smântână și pe aia vine crapul, se fac tăieturi și în fiecare tăietură se pune slănină și ceva usturoi, probabil. Și peste toate se pune paprica. Dacă pui prea mulți ardei, lasă apă și cartofii se înmoaie, nu mai rămîn crocanți. Așa este mai bun, să rămînă crocanți. Soția mea îl face. Face și cozonacul și tortul doboș, este una dintre puținele americance care știe. (...)

Unchiul meu cel mai mare, Filip, la care s-a dus bunica, a devenit fiul favorit. Acuma vorbim despre stabilirea bunicii în Portugalia. Noi eram în clădirea unde este Ascarul, pe fostul Bulevard Regina Maria, apoi bulevardul 23 August și azi Bulevardul Revoluției din 1989. Și Filip avea birou la etajul doi al acestei clădiri. El era avocat, a studiat la Sorbona și a făcut o teză de doctorat care a devenit destul de celebră. „15 ani de politică externă americană”, asta a fost teza sa și pe baza aceasta a primit o bursă Rockefeller, să se ducă la Universitatea Columbia de la New

York. S-a dus acolo în anul 1929. Știți că în 29 noiembrie a fost marea criză de la bursa de la New York. S-a dus cu vaporul - nu erau încă avioane pe vremea aceea - și a văzut toți milionarii ăia americani și s-a decis să devină și el milionar. A rămas numai un semestru, deși avea bursa pentru două semestre, s-a întors la Timișoara și a făcut aici un cabinet de avocatură. Îi mergea destul de bine. Și după aceea, după ce a început războiul, Carol al II-lea fusese forțat să abdice, Filip a spus: eu nu rămîn aici. Ceilalți din familie n-au vrut să plece, ar fi pierdut sanatoriul, magazinul... Dar bunica avea vreo sută de mii de dolari și i-a dat banii aceștia, i-a cusut în palton și cu un pașaport falsificat obținut de Imre de la Ilsa, a reușit să plece și a mers prin toată Europa ocupată de nemți pînă în Portugalia, care era neutră, unde s-a dus de fapt și Regele. S-a dus acolo și după război a făcut niște afaceri. Era omul care făcea afaceri pe linia gri, între legal și ilegal. (....)

Și bunica trăia acolo și de-acuma aveau bani să meargă la Estoril, lîngă Lisabona, era un cazinou foarte celebru. Și o dată au fost așezați împreună la o masă cu o doamnă care era Elena Lupescu. A venit și regele Carol și au făcut o partidă foarte reușită. Regelui îi plăcea că era cineva care vorbește românește. Asta a fost prin '49-'50, să zicem. Și bunica ne-a scris o scrisoare în care ne spunea că a jucat canastă cu Regele. Ne scria asta codificat, pentru așa ceva puteam ajunge la Canal! Ne scria în idiș, spunea „am jucat canasta cu *meleh*-ul nostru - *meleh* este rege în ebraică - și cu *honte* a sa” - și cu c.... sa. Scrisoarea asta a citit-o mama la masă. Eu aveam ore de engleză aici pe strada Mercy, cu o doamnă pe care o chema Margareta Vágo. Cu ea am învățat engleză toți. Eu vorbesc 8 limbi și în

niciuna nu am accent, numai în limba engleză! Eu am ureche foarte bună și sunt convins că pot să reproduc perfect accentul doamnei Vágo. Și eu mergeam la ore la engleză și ea mă întreba: „what’s new, my boy”? Și eu nu aveam nimic de povestit, dar de data asta i-am spus: bunica mea a jucat canastă cu Regele și cu... doamna Elena Lupescu. În 24 de ore zvonul a revenit la taică-meu, cum că „familia Spitzer finanțează pe regele Carol pentru a reveni pe tron”. Vă imaginați unde ar fi putut duce această poveste în acei ani, așa că tata mi-a spus: „Ai înnebunit? Povestea asta ai spus-o tu la bîrfitoarea aia? Te duci imediat și spui că tu ai inventat povestea asta, că nu e nimic adevărat.” D-na Vágo a corectat povestea despre partida de canastă și noua nu ni s-a întâmplat nimic. După aia ea a devenit foarte rece cu mine. Asta a fost povestea cu doamna Vágo.

Interviu publicat in revista *Orizont*
[http://www.revistaorizont.ro/arhiva/
noiembrie2008.pdf](http://www.revistaorizont.ro/arhiva/noiembrie2008.pdf)